
Г л а с н и к
Етнографског института
Српске академије наука и уметности

ЛII

Београд 2004

Г

Е

И

UDC 39 (05)

ISSN 0350-0861

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LII

Editor in chief:
DRAGANA RADOJIČIĆ

Editorial board:
LASTA ĐAPOVIĆ, RADOST IVANOVA, MIROSLAVA
LUKIĆ-KRSTANOVIĆ, SOFIJA MILORADOVIĆ, MILJANA RADOVANOVIC,
DRAGANA RADOJIČIĆ, GOJKO SUBOTIĆ, BOJAN ŽIKIĆ

Secretary:
MARIJA ĐOKIĆ

Accepted for publication by the reference of associate member of the SASA
Vojislav Stanovčić at the VIII session, Department of Social Sciences SASA,
October 4th 2004.

Belgrade 2004

УДК 39 (05)

ISSN 0350-0861

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LII

Уредник:
ДРАГАНА РАДОЛИЧИЋ

Уређивачки одбор:
ЛАСТА ЂАПОВИЋ, БОЈАН ЖИКИЋ, РАДОСТ ИВАНОВА,
МИРОСЛАВА ЛУКИЋ-КРСТАНОВИЋ, СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ,
МИЉАНА РАДОВАНОВИЋ, ДРАГАНА РАДОЛИЧИЋ, ГОЈКО СУБОТИЋ

Секретар уредништва:
МАРИЈА ЂОКИЋ

Примљено на VIII седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној
4. октобра 2004. године на основу реферата дописног члана САНУ
Војислава Становчића

Београд 2004

Издавач:

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 636-804

Рецензент:

дописни члан САНУ ВОЈИСЛАВ СТАНОВЧИЋ

Лектор:

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ

Превод на енглески:

ЈЕЛЕНА ЧВОРОВИЋ

Коректор:

МИРЈАНА РАДОВАНОВИЋ

Технички уредник:

ДАВОР ПАЛЧИЋ

Штампа:

ЧИГОЈА, Београд

Тираж:

500 примерака

Штампање финансирано из средстава Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије.

Део радова у овом Гласнику резултат су рада на пројектима: Традиционална култура Срба — системи представа, обреда и социјалних институција (бр. 2157) и Савремена сеоска и градска култура — путеви трансформација (бр. 1868), које је у целини финансирало МНЗЖС РС.

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39 (05)

ГЛАСНИК Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography / уредник Драгана Радојичић. — Књ. 1, бр. 1/2 (1952)– . — Београд (Кнез Михаилова 35/III) : Етнографски институт САНУ, 1952– (Београд : Чигоја). — 24 cm

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS.SR.-ID 15882242

САДРЖАЈ — SUMMARY

<i>Љиљана Гавриловић</i> , Етнографија виртуелне реалности	9
<i>Ljiljana Gavrilović</i> , The Ethnography of Virtual Reality	16
<i>Бојан Жикић</i> , Гест у егзотеричном контексту	17
<i>Bojan Žikić</i> , Gesture in an Exoteric Context	28
<i>Nevena Ćurčić</i> , Texts, Audiences and Relations of Power Research Paradigms in Media and Cultural Studies	29
<i>Невена Ћурчић</i> , Медијски текстови, публике и односи моћи истраживачке парадигме у студијама медија и културе	40
<i>Мирослава Малешевић</i> , Снови о будућности: како дечаци и девојчице виде своје родне улоге	43
<i>Miroslava Malešević</i> , Dreams About the Future — How Boys and Girls Perceive Gender Roles	51
<i>Мирослава Лукић Крстићановић</i> , Фолклорно стваралаштво у бирократском коду — управљање музичким догађајем	53
<i>Miroslava Lukić Krstanić</i> , Folklore in Bureaucracy Code / Running a Music Event	65
<i>Марина Симић</i> , Конструкција идентитета једног фудбалског клуба на примеру ФК Обилића	67
<i>Marina Simić</i> , Identity Construction of a Football Club on the Example of FC Obilic	80
<i>Иван Ђорђевић</i> , Улична прослава Нове године у Београду	81
<i>Ivan Djordjević</i> , Street Celebration of New Year's Eve in Belgrade	90
<i>Александар Крел</i> , Путеви трансформације традиционалних дечијих игара Срба у Товаришеву	91
<i>Aleksandar Krel</i> , Changes in Traditional Children's Games Among Serbs in Tovariševo	108

<i>Младена Прелић</i> , Крсно име (крсна слава) код Срба у Будимпешти и околини у функцији одржавања етничког идентитета	109
<i>Mladena Prelić</i> , Maintaining Ethnic Identity: Family Patron's Day Among the Serbs in Budapest and Surrounding Area	115
<i>Мирјана Павловић</i> , Матерњи језик као један од етничких симбола Срба у Темишвару	117
<i>Mirjana Pavlović</i> , Native Language as an Ethnic Symbol. Serbs in Timisoara	126
<i>Александра Павићевић</i> , Нека питања спољних миграција југословенског становништва током друге половине двадесетог века — Време за преиспитивање? —	129
<i>Aleksandra Pavićević</i> , A Few Questions Concerning Exterior Migrations of Yugoslav Population During the Second Half of the 20 th Century — A Time for Reconsideration —	136
<i>Петер Славковски</i> , Традиционална култура словачких мањина у средњој и југоисточној Европи	139
<i>Peter Slavkovski</i> , Traditional Culture of Slovakian Minorities in Central and Southeastern Europe	145
<i>Јелена Ћворовић</i> , Reproductive Behavior, Ethnicity and Socio-Economic Status — A Comparison of two Serbian Gypsy Groups	147
<i>Јелена Ћворовић</i> , Репродуктивно понашање, етницитет и социо-економски статус — Поређење две групе Рома	152
<i>Сања Златановић</i> , Василица и самоодређење Рома	155
<i>Sanja Zlatanović</i> , Vasilica and Self-Determination of Roma	164
<i>Милош Луковић</i> , Цинцари у Урошевцу и другим „косовским железничким варошима“ — Прилог историји Цинцара у Србији —	165
<i>Miloš Luković</i> , Tzintzars in Uroševac and Other Kosovo' Rail Centers — a contribution to the history of Tzintzars in Serbia —	185
<i>Мирко Барјактаровић</i> , Религија и насеље као чувари народносног	187
<i>Mirko Barjaktarović</i> , Religion and Settlement as Preservers of Ethnicity	197
<i>Никола Пантелић</i> , Градска породица и традиција осамдесетих година XX века	199
<i>Nikola Pantelić</i> , Urban Family and Tradition in the 1980's	204
<i>Ивица Тодоровић</i> , Прилог реконструкцији базичног митолошког кода српске народне религије — митска бића Тамнаве	205
<i>Ivica Todorović</i> , Mythical Creatures of the Tamnava Region: A Basic Mytological Code in the Serbian Folk Religion	225
<i>Бојан Јовановић</i> , Вампир као метафора	227
<i>Bojan Jovanović</i> , Vampire as a Metaphor	233

<i>Гордана Благојевић</i> , Прилог проучавању вампира у Срба или лужничке приче о вампиру	235
<i>Gordana Blagojević</i> , A Contribution to the Vampire Studies Among Serbs or Vampire Stories From Luznica	242
<i>Ласџа Бајковић</i> , Највећа жртва — Жртвовање сопственог детета као мотив у словенској народној књижевности	243
<i>Lasta Djapović</i> , The Main Sacrifice — Sacrificing own children in Slavic folk literature	255
<i>Миљина Ивановић-Баришић</i> , Временско одређење празника и годишњих обичаја у подавалским селима	257
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Temporal Settling of Holidays and Annual Customs in Villages at the Foot of the Avala Mountain	266
<i>Зоран Гудовић</i> , Неке архаичне црте у друштвеном животу Брскућана (Етнографске забелешке)	267
<i>Zoran Gudović</i> , Some Archaic Traits in Social Life of Brskuceans (Ethnographical Notes)	280
<i>Јадранка Ђорђевић</i> , Одлике родбинске терминологије у врањском крају	283
<i>Jadranka Djordjević</i> , Kinship Terms in the District of Vranje	293
<i>Десанка Николић</i> , Шаливе ерске приче из ариљског краја	295
<i>Desanka Nikolić</i> , Humorous “Era” Stories from the Arilje Region	300
<i>Драгана Радојичић</i> , Санитарни кордон	301
<i>Dragana Radojičić</i> , Sanitary Cordon	310
<i>Мирослав Свирчевић</i> , Миграције у Србији XVIII века и установе патријархалног друштва	311
<i>Miroslav Svirčević</i> , Migrations in Serbia During the 18 th Century and Patriarchal Society Institutions	326
<i>Јадранка Ђорђевић</i> , Преглед словеначких часописа из етнологије (2000–2003)	327
<i>Биљана Миленковић Вуковић</i> , Библиографија проф. др Ђурђице Петровић — 1. део (1927–2003)	335

Прикази

<i>Софија Милорадовић</i> , Невенка Миловановић, Доња Муџница. Варош међу селима, Параћин 2003, 505 стр.	357
<i>Миљина Ивановић-Баришић</i> , Радоје Д. Цветић, Пиносава — подавалско насеље, Београд 2003, Библиотека <i>Хроника села</i> , с. 1–351.	358
<i>Душан Дрљача</i> , Етнологија у часопису шабачког Музеја — Годишњак Народног музеја у Шапцу, бројеви 1, 2 и 3 (2000, 2001. и 2002)	360

In memoriam

Бојан Жикић, Проф. др Душан Бандић (1939–2004) 363

Сећање

Никола Панџелић, Ранко Финдрик (1922–2004) — Неимар музеја „Старо село“ у Сирогојну 365

Аутори у Гласнику ЕИ САНУ ЛП 369

Упутство ауторима 371

Младена ПРЕЛИЋ
Етнографски институт САНУ, Београд

УДК 398.3(=163.41)(493)
УДК 271.222(497.11)(439)–565.79
Оригинални научни рад

КРСНО ИМЕ (КРСНА СЛАВА) КОД СРБА У БУДИМПЕШТИ И ОКОЛИНИ У ФУНКЦИЈИ ОДРЖАВАЊА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА*

Обичај прослављања крсног имена или крсне славе, празника свеца-заштитника породице, код Срба је општераспрострањен. О традицијском моделу прослављања славе може се говорити само условно, јер овај обичај у пракси карактеришу бројне варијације, и у прошлости и данас. И поред релативне једноставности форми прослављања, слава је изразито комплексан, синкретичан и полифункционалан обичај. Поред верске димензије (која укључује и пагански и хришћански слој), значајна димензија овог празника је друштвена, али и димензија симболизације етничког идентитета. Управо ова последња долази у први план међу Србима у Мађарској, који живе у окружењу од којег се етнички разликују. У раду се укратко износе ставови саговорника о слави као етничком симболу, као и савремене форме њеног прослављања међу Србима у Будимпешти и околини.

Кључне речи: крсна слава, Срби у Мађарској, етнички идентитет, традиција, обичај.

Обичај прослављања крсног имена или крсне славе, празника свеца-заштитника породице, код Срба је општераспрострањен.

Вук Караџић забележио је у свом *Рјечнику* да „сваки Србљин има по један дан у години, кога он слави, и то се зове крсно име, свети, свето, и благда н“.¹ Распрострањен назив овог празника је и *слава*.

Исцрпни описи истраживача (посебно крајем XIX и у првој половини XX века) омогућавају констатацију да овај обичај у пракси карактеришу бројне варијације — и у прошлости и данас.² Слава је изразито комплексан, синкретичан и полифункционалан обичај. Ипак, форме њеног прослављања су релативно једноставне.

* Овај рад је резултат пројекта 2157: Традиционална култура Срба — системи представа, обреда и социјалних институција, који у потпуности финансира Министарство за науку, технологију и развој Републике Србије.

¹ Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник* (1818), Сабрана дела Вука Караџића, Књига друга, Просвета, Београд 1986, 343–344.

² Видети, на пример, зборник *О крсном имену*, прир. Иван Ковачевић, Баштина, Просвета, Београд 1985.

Главни обреди овог празника су: ломљење славског колача и „устајање у славу“ (испијање вина у славу Бога, односно свеца), помињање свеца-заштитника и свих предака, као и гошћење у кући свечара и позваних и непозваних гостију. Осим обредног хлеба (крсног или славског колача), обавезан је реквизит свећа, која негде гори током целог празника, а негде само током обеда. Затим, икона свеца коме је празник посвећен, вино којим се наздравља и тамјан којим се окаде кућа, икона и укућани. Уобичајено је (али не увек и обавезно) припремање куване пшенице — „кољива“. Слава се слави два, а понекад и три дана.³

Према традицији, носилац овог култа је мушкарац — домаћин, „глава породице“. Слава се наслеђује по мушкој линији. Жена само изузетно, на пример — као удовица, „устаје у славу“ на дан празника. Дешава се, већином у градским срединама, да кћер јединица настави да обележава своје крсно име у мужевљевој кући. Домазет слави славу куће у коју је дошао. Две породице са истим презименом, али са различитом славом, сматрају да нису у сродству. Обрнуто, две породице различитог презимена, али са истом славом, сматрају се рођацима и у неким крајевима се води рачуна да међусобно не склапају бракове. Промена крсног имена је изузетно ретка и дешава се само у случају низа тешких несрећа у породици. Много је чешћа појава да се неко у болести или несрећи заветује још једном свецу, и онда настави да слави и једног и другог. Слава другог свеца у истој породици назива се преслава или прислављање.⁴

Прослављање славе има двоструку димензију — верску (која укључује и пагански и хришћански слој) и друштвену, која подразумева породично и друштвено окупљање и међусобно угошћавање. Међутим, слава је у исто време и веома истакнут симбол српског етничког идентитета.

Општераспрострањено мишљење је да је слава искључиво српски обичај. На стварање таквог мишљења је могла да утиче и већ помињана Вукова формулација у *Рјечнику* — да сваки Србин има славу, али су томе допринос дали и други научници. Јован Цвијић је, на пример, у раду *Распоред балканских народа* узимао прослављање славе као критеријум разграничења Срба и Бугара.⁵ Истраживања показују, међутим, да славу или празник који има многе суштинске елементе тог обичаја прослављају и Хрвати — католици у јадранском приморју, Албанци у северним деловима Албаније, Македонци и Румуни у североисточној Србији.⁶ Може се претпоставити да се заправо ради о индоевропском обичају који се код Срба задржао, а у другим се случајевима великим делом или сасвим изгубио.⁷ Међутим, захваљујући општераспрострањеном уверењу да је слава искључиво српски обичај, он је постао и снажан етнички симбол. Чињеница је да је слава, поставши празник са одређеним националним набојем, некад уносила сувишне емоције и замагљивала научну расправу о пореклу и значењима овог обичаја. Нека питања о пореклу и значењима обичаја славе ни до данас нису сасвим разјашњена и о њима међу етнологима, историчарима и археолозима има више различитих мишљења.⁸

³ Видети исти зборник, посебно поглавља I и II.

⁴ М. Ђ. Милићевић, *Кућанска слава*, у: *О крсном имену...*, 78–80.

⁵ Ј. Цвијић, *Распоред балканских народа*, у: Ј. Цвијић, *Говори и чланци*, Сабрана дела, књ. 3, том I, САНУ, Београд 1987, 134.

⁶ М. Филиповић, *Крсна слава*, у: *О крсном имену...*, 14.

⁷ П. Ж. Петровић, *Крсно име*, у: Ш. Кулишић и др., *Српски митолошки речник*, Етнографски институт САНУ, Београд 1998, 260.

⁸ На пример, постоје мишљења о трачком, староримском, старословенском, богумилском, али и изворно хришћанском пореклу обичаја. Једно од спорних питања је да ли слава припада култу мртвих,

Једини закључак који се може донети у вези са расправом о слави јесте да се ради о изразито синкретичном и полифункционалном обичају, који је у себи спојио многе архаичне елементе, а данашњи вид добио под утицајем православне цркве.

Савремено слављење крсног имена (славе) код Срба у Будимпешти и околини

Српска заједница у Мађарској данас је изразито малобројна група; она броји тек око 5.000 људи. Срби у Мађарској данас живе у Будимпешти и околини, односно уз Дунав — од Ловре до Сентандреје, уз Мориш — од Сегедина до Батање и по Барањи и Бачкој, где има и таквих насеља у којима живе само по две-три српске породице. У овом раду биће презентирани неки подаци везани за прослављање крсног имена (крсне славе) код Срба у Будимпешти и у четири околна насеља (Сентандреја, Помаз, Калаз и Чобанац).⁹

Празник свеца-заштитника породице међу Србима у Будимпешти и околини назива се *крсно име*. Такође је познат и назив *слава*, али је ређе у употреби.¹⁰

С обзиром на то да се Срби у Мађарској у етничком и верском погледу разликују од свог окружења, истраживачу се намеће претпоставка да ће крсно име првенствено задобити функцију симбола етничког идентитета. Заиста, моји саговорници веома држе до обичаја слављења овог празника када су они сами у питању, и то управо као до симбола своје етничке припадности. Сви Срби са којима сам током истраживања била у контакту прослављају овај дан.

Међутим, на директно питање: да ли је Србин онај ко каже за себе да је Србин, али не слави славу, моји саговорници су показали одређену флексибилност и више од половине њих је одговорило потврдно. У образложењу одговора неки су изражавали уверење да се етнички идентитет заснива, пре свега, на свести појединца о сопственој припадности, па тек онда на њеној спољној манифестацији било које врсте (*У основи је бићно ишћа осећам, а не да ли славим*), а неки су давали аргументе који подразумевају есенцијалистички концепт идентитета (*Не мора човек да буде верник, да слави славу, ја ипак му у венама шече српска крв, ипак је Србин*).

Неки су ипак увиђали да је на дуге стазе употреба симбола у формулисању и одржавању идентитета неопходна, са чим би се сложили и научници који су се овим проблемима бавили.¹¹ Међу овим симболима, по мишљењу мојих саговорника, слава има већи значај чак и од вере и језика, што је вероватно последица распрострањеног уверења да је обичај слављења славе ексклузивно

односно култу митског претка, или соларном — односно аграрном култу, што би значило да представља молитву за плодност и за живе. Видети зборник *О крсном имену...*, посебно поглавље IV, 209–512.

⁹ Подаци су прикуљени током 1996. и 1997. године у склопу једног ширег истраживања етничког идентитета Срба у Мађарској. У Будимпешти и околини данас живи око 1000 припадника српске заједнице. Истраживањем је обухваћено 45 особа. Већина њих слави славе које су и иначе најраспрострањеније — Св. Јована, Св. Николу, Ђурђевдан. Осим тога, као свеци-заштитници код Срба у Будимпешти и околини јављају се и Св. Лазар, Св. Марко, Св. Алимпије, Св. Игњатије...

¹⁰ Како примећује Радослав Грујић, *крсно име* је назив старији од *славе* и карактеристичан је управо за Србе у бившој Аустроугарској (Р. Грујић, В. Чајкановић, *Слава*, у: *О крсном имену...*, 12).

¹¹ Видети, на пример, А. Peterson Royce, *Ethnic identity: Strategies of Diversity*, Indiana University Press, Bloomington 1982, посебно 95–96.

српски: *Ако је Србин треба да слави. То смо наследили. У њој смо посебни. То други нема.*

Начин прослављања крсне славе код Срба у Мађарској у другој половини XX века утврдила је Марија Киш.¹²

Припреме за празник почињу данима раније — кућа се уређује и чисти, а дан раније се припрема ручак.

С обзиром на то да се по правилу славски колач код Срба у Мађарској не припрема, а чак ни обичај да се спрема кољиво није општераспрострањен, најважнији ритуални моменти празника су освећење воде и паљење славске свеће. Водицу свети свештеник који редом обилази свечаре — породице које празнују. Према традицији, требало би да се вода свети ујутру на дан славе, али ако много породица слави, свештеник почиње обилазак и дан раније. Породице чекају свештеника тако што на сто ставе тањир са водом и поред њега свежањ босиља, упале славску свећу и у кућну кадионицу ставе жар и тамјан. Свештеник прво освети водицу црквеним крстом, умочи у ту водицу босиљак и пошкропи иконе, кућу и укућане. Затим са кадионицом обиђе све просторије и окади их, а посебно ону у којој је припремљено славско кољиво. Припремање славског колача, међутим, међу Србима у овим крајевима није уобичајено. У Сентандреји, где неке породице према традицији за славу припремају и колач — што представља изузетак, он се замеси светом водом. У Сентандреји се овај колач ломи у кругу породице, без присуства свештеника.¹³ На сам дан празника домаћин коме је слава треба да оде у цркву на службу. У неким местима понесе и породичну читуљицу, тако да свештеник помене на служби све умрле чланове породице. Такође, треба и да упали славску свећу. Током целог празника славска свећа треба да гори.¹⁴

На свечани славски ручак и вечеру су, пре свега, позвани кум и блиски рођаци, али често и многи други гости. Позив се упућује лично. Мада у околини Будимпеште није уобичајено да гости долазе на честитање током целог дана, биће почашћен свако ко дође у кућу свечара на дан славе. Према традицији, гости из других места обично долазе уочи празника и остају и другог дана славе.

На јеловнику славског ручка обавезно је месо, најчешће живина или печена прасетина. За посне славе — као што је Св. Никола, међутим, најчешће се користи риба (рибља чорба, рибљи паприкаш, „подварак“ — шаран печен на киселом купусу и пиринчу). У данашње време раширио се обичај припремања торти и колача, али они који поште припремају само колаче од ораха и мака.¹⁵

Моја истраживања углавном потврђују описани модел. Занимљиво је ипак подвући неке упадљиве карактеристике прослављања славе које сам могла да констатујем у Будимпешти и околини током деведесетих година XX века.

Једна формална карактеристика празника одмах упада у очи, а то је — већ помињано — одсуство славског колача. За ово постоји једно популарно објашњење, које ипак није претерано распрострањено међу самим мојим саговорницима, али се може чути. Наводно, поједини су чули „од неких новинара, који су ту били кад

¹² Kiss Mária, *Délszláv szokások a Dunamentén*, Néprajzi tanulmányok, Akadémiai kiadó, Budapest 1988, 111–116.

¹³ M. Kiss, *Délszláv szokások...*, 112–113. Тихомир Ђорђевић такође бележи да је 1909. године у Сентандреји констатовао постојање славског колача који се ломио *без свештеника* (Т. Ђорђевић, *Српске колоније у Будиму и околини*, у: Наш народни живот 3, Просвета, Београд 1984, 255.

¹⁴ M. Kiss, *Délszláv szokások...*, 113.

¹⁵ *Истио*, 114.

је слављена тристагодишњица Сеобе¹⁶, да су се Срби, досељени за време Велике сеобе, заветовали да неће да праве славски колач док се поново не врате својим кућама, тамо одакле потичу. Друго тумачење, које се може чути од мојих саговорника, јесте да досељени Срби потичу из неког специфичног краја, где је славски колач примљен накнадно, а оригинално га није било. Ова претпоставка има утемељење у неким научним радовима, јер — по мишљењу неких аутора (на пример, Веселина Чајкановића) — обичај прављења колача за славу јесте новији и представља супституцију архаичнијег обредног реквизита — куваног жита (кољива).¹⁶

Две-три породице, са којима сам разговарала током истраживања, увеле су последњих година обичај прављења славског колача, што је последица њихових контаката са сународницима из матице, који су утицали на то да они преузму овај обичај као „правилаан“. Такође, нови досељеници из матице последњих година, Срби из бивше Југославије, доносе у цркву и славски колач да га свештеник освети.

Поред тога, и „испијање у славу“ сведено је на наздрављање домаћина гостима, али никако није централни, па чак ни обавезујући елеменат прослављања крсног имена.

Поред самог обреда прослављања, интересантно је запазити и неке карактеристике комплекса обичаја и веровања везаних за славу.

Наслеђивање празника — по општераспрострањеној традицији — требало би да буде (уз већ поменуте изузетке) искључиво по мушкој линији. Код Срба у Будимпешти и околини, међутим, констатовала сам да неудате кћери (и то не кћери — јединице) или удате жене у мешовитим браковима преузимају слављење славе, што представља велико одступање у односу на општераспрострањену патријархалну традицију. У овом случају, према објашњењима која сам добила на самом терену, снага овог празника — као симбола етничког идентитета — надвладала је традиционални, патријархални модел по коме се породични култ свеца-заштитника наслеђује само по мушкој линији. На пример, Српкиња која живи у мешовитом браку у Будимпешти, и чији родитељи нису више живи, наставља да прославља своје крсно име као симбол свог етничког идентитета и намерава да га пренесе на своје синове, за које се нада да ће се и након одрастања осећати као припадници српске заједнице. Оваквих примера има више. У случају мешовитих бракова, ако супружник несрпске припадности познаје и уважава обичаје око славе, то се у српској заједници прима са великим задовољством, као нешто што је за заједницу веома добро (*ако морају да узимају Мађаре, бар да буду уредни, који нас пошћују...*). Такође се врло позитивно гледа на случајеве да удовица друге етничке припадности настави да обележава крсно име свог мужа — Србина и после његове смрти.

Одступања од претходне традиције, која су последица процеса атеизације и посебно — периода социјализма, нису толико велика. Већином су и атеисти и чланови некадашње радничке партије наставили да прослављају крсно име у својој

¹⁶ Р. Грујић, В. Чајкановић, Слава, у: *О крсном имену...*, 13. Наравно, овде употребљени изрази *новији* и *архаичнији* су очигледно непрецизни. Више сам желела да упутим на могућност да нека мишљења мојих саговорника, с обзиром на то да је међу њима било и интелектуалаца, потичу из литературе која им је могла бити доступна, него да сама дам неко утемељено објашњење, јер за то нема довољно расположивих чињеница. Евентуално, као тумачење је могуће понудити претпоставку да су српски свештеници укидали овај обичај, као и друге паганске елементе народних обичаја у Хабсбуршкој монархији, где су имали већу контролу над понашањем верника него на турској територији. Формулација коју користе неки истраживачи у опису славских обичаја, која наглашава да се славски колач у Сентандреји ломио *без присуства свештеника*, указује на чињеницу да је то можда било важно и, можда, да су свештеници према овом обичају били нетрпеливи.

кући, мада нису одлазили у цркву. И у овим случајевима етнички идентитет је дошао у први план и показао се значајнијим од идеолошке припадности. Има неколико случајева и да је та традиција у појединим породицама била прекинута, али је последњих година, са неколико изузетака, обновљена. Ипак, могу да се примете неки мањи утицаји на начин слављења славе. На пример, данашњи становници Будимпеште углавном ретко позивају свештеника да им свети водицу. Ова традиција се прекинула у тешким годинама после Другог светског рата, када је свештенику, наводно, било врло незгодно да се у мантији креће по граду. Свештеник данас, наравно, одлази у куће у које је позван, али се обичај позивања свештеника у Будимпешти мање-више изгубио, између осталог и због тога што српска популација не живи више концентрисано у појединим деловима града, него је раштркана на великом простору.

Већина мојих саговорника добија слободан дан на радном месту за своју крсну славу. Тамо где су у прошлости у континуитету постојале српске заједнице, постојало је и међусобно уважавање, па се, рецимо, по сећању једног мог саговорника (1942, Мохач), дешавало да учитељ — Мађар опомене ђака — Србина да за своју славу мора обавезно остати код куће, јер је „такав ред“. Данас то ипак често зависи од радног места — неко може да добије слободан дан, а неко не, не због тога што би послодавци били посебно нетолерантни, него што се другачије схватају радне обавезе и односи послодавца и запосленог у садашњем друштвеном систему. Деца у мађарским школама, међутим, и данас по правилу добијају оправдање изостанка за дан своје крсне славе. У српским школама и другим српским институцијама подразумева се слободан дан за свечаре.

У традиционалној култури Срба у Мађарској није било уобичајено да се на славу позивају Мађари, осим — можда — сасвим изузетно. Многи моји саговорници старије генерације протумачили су ми увођење обичаја слављења имендана код Срба потребом да се комшије и пријатељи Мађари позивају у госте (пре свега они који своје пријатеље — Србе позивају у кућу на своје имендане), а да то не буде за крсну славу која има снажну етничку симболику, па би за моје саговорнике било незамисливо да у једној таквој прилици, за славском трпезом, говоре мађарски. Ово се превасходно односи на период пре Другог светског рата, пре него што је број мешовитих бракова веома порастао. Данас је ситуација у већини породица у овом погледу измењена, па је овај идеал — да се за славском трпезом употребљава само матерњи језик — све теже одржати.

У млађој генерацији (рецимо у генерацији рођеној шездесетих година двадесетог века), посебно у граду, има примера да се слава у Будимпешти прославља као велика журка на коју се позивају бројни пријатељи, па се, дакле, говори и мађарски. Такође се последњих година јавља тенденција успостављања неких форми заједничких прослава славе изван дома свечара. Такав пример су заједничке прославе — *пријатељски састанци свечара* — у српским клубовима у Будимпешти и Сентандреји.

На пример, последњег четвртка у јануару 1998. године у Клубу у Будимпешти окупило се 20-ак припадника српске заједнице старије генерације из Будимпеште и околине да би заједнички прославили Св. Николу и Св. Јована. То су биле славе петорице чланова Клуба. Нису се окупиле целе породице, него брачни парови — свечари и њихови пријатељи. На заједничкој дугачкој трпези горела је свећа, кољиво је такође било спремљено (како су ми објаснили, због Светог Николе, јер је наводно за тај празник кољиво обавезно, а за Светог Јована није), као и послужење и вино, које су гостима послуживали свечари. Вече је проведено у разговору и

заједничком певању уз гитару (песме су, наравно, биле на матерњем језику — углавном општепознате: староградске, народне и новокомпоноване).

И овај пример сведочи о примату етничке симболизације, али и о примату друштвене функције славе у односу на њену религијску функцију. Ипак, овај начин обележавања славе наилази и на неке критике од стране чланова заједнице који држе, пре свега, до традиције и православља. По мишљењу једног од мојих саговорника (1942), такав начин слављења славе „није исправан“:

Сад, на пример, држе славу и у клубу у Пешији, и звали су ме више ћуџа. И мени је светица Св. Јован, ал ја на њаку славу не идем. Зна се шџа је слава и како се слави. То за мене није слава.

* * *

На основу релативно скромне документације о празновању славе код Срба у Будимпешти и околини може се ипак приметити да овде описани обичаји у исто време показују и континуитет и традиционализам, али и способност промене и прилагођавања. Поред неких других карактеристика, можда и то доприноси њиховој „употребљивости“ у симболизацији етничког идентитета, јер се и етнички идентитет такође одликује суштинским парадоксом да спаја трајање и промену.

Mladena PRELIĆ

MAINTAINING ETHNIC IDENTITY: FAMILY PATRON'S DAY AMONG THE SERBS IN BUDAPEST AND SURROUNDING AREA

Key words: Family patron's day, Serbs in Hungary, ethnic identity, tradition, custom.

Celebration of Family patron's day is very widespread among Serbs in general. The traditional model of celebration suffered many changes, which in practice resulted in many variations in terms of its form. Regardless of its relatively simple form of celebration, Family patron's day still represents a very complex, amalgamating and multifunctional custom. In addition to religious aspects (both pagan and Christian), the celebration itself contains important social and symbolic ethnic identity issues. The latter one is the most emphasized among the Serbs living in Hungary. This paper briefly describes informants' views with respect to the holiday as a symbol of ethnicity, and the holiday's present day forms of celebration.